

155502
Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 27-lea.

Nr. 242.

1937.

Cărturari români

(Diaconul Coresi, Stolnicul Cantacuzino,
Dimitrie Cantemir, Gheorghe Lazăr, Ion
Eliade Rădulescu, Gheorghe Barițiu)

BCU Cluj / Central University Library Cluj
de

Ion Agârbiceanu.

Publicație periodică a „Asociațiunii“.

Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 8.
Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Trăiană“, s. a., Sibiu.

Prețul 5 Lei.

„Asociațiunea pentru literatura Română și cultura poporului român“, „ASTRA“.

Intemeiată în 1861.

PREȘEDINTE DE ONOARE:
M. S. Regele CAROL II.

Președinte activ:
Dr. Iuliu Moldovan.

Vice-președinte:
Dr. Gh. Moga.

Vice-președinte:
Dr. Gh. Preda.

Vice-președinte:
Dr. Sabin Erușianu.

Comitetul central al „Asociațiunii“ numără 50 de fruntași din toate păturile societății românești.

E datoria fiecărui bun român să sprijinească „Asociațiunea“, cefind publicațiile ei și înscriindu-se de membru.

Taxele de membru sunt următoarele:

Membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna.	Lei 5000.—
Membru fondator al „Asociațiunii“, odată pentru totdeauna.	„ 1000.—
Membru pe viață al „Asociațiunii“, odată pentru totdeauna.	„ 500.—
Membru activ al „Asociațiunii“, anual	„ 30.—
Membru ajut. al „Asociațiunii“, anual	„ 10.—

155502 5765-4
Biblioteca populară a Asociațiunii „Astra“.

Anul al 27-lea.

Nr. 242.

1937.

Cărturari români

(Diaconul Coresi, Stolnicul Cantacuzino,
Dimitrie Cantemir, Gheorghe Lazăr, Ion
Eliade Rădulescu, Gheorghe Barițiu)

BCU Cluj / Centre de university Library Cluj

Ion Agârbiceanu.

••

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201504404

Publicație periodică a „Asociațiunii“.

Editura Asociațiunii „Astra“, Sibiu, Strada Șaguna 8.
Tiparul Institutului de arte grafice „Daeta Traiană“, s. a., Sibiu.

Prețul 5 Lei.

Cuvânt înainte.

Asociațiunea pentru literatura și cultura poporului român a socotit folositor să publice în „Biblioteca populară” o serie de cărți care să înfățișeze poporului dela sate figurile mai însemnate ale cărturarilor români, din toate provinciile Patriei noastre. În alcătuirea acestei broșuri m'am folosit de lucrările d-lor Nicolae Iorga și Sextil Pușcariu asupra istoriei literaturii românești.

Autorul.

Diaconul Coresi.

(† 1588.)

Multe veacuri limba în care se făceau slujbele sfinte în bisericile românești era limba slavonă. La începutul creștinismului, vreo șase sute de ani, în bisericile creștinești se slujia fie în grecește, fie în latinește. Aceste două limbi, greaca și latina, se numeau limbi liturgice, pentru că în ele se slujia sf. Liturgie. Erau limbile cele mai mult vorbite în părțile acelea din lume pe unde au predicat Apostolii și în care s'a propagat mai întâi creștinismul: Asia mică, Grecia cu Peninsula Balcanică, Italia, Spania, Franța, Coasta dela Miazănoapte a Africei, Țările dela Dunăre, între care și Dacia lui Traian. Pretutindenea pe-aci era împărăția Romanilor.

În limba grecească s'au scris, dela început și cărțile sfinte ale Noului Testament :

Evangelistile, Faptele Apostolilor, Scrisorile apostolice și Apocalipsul. Prin veacul al patrulea s'a făcut întâia traducere în latinește a Sf. Scripturi.

După încreștinarea Slavilor a fost primită și limba slavonă între limbile liturgice și cum noi eram vecini cu Slavi, limba lor a intrat și în Biserica noastră.

Noi Români suntem însă încreștinați înaintea Slavilor și de bună seamă prin apostoli cari predicau latinește, fiindcă toate cuvintele de căpetenie din limba noastră cari arată lucruri și învățătură creștinească, sunt de origine latină. De bună seamă că și cele dintâi slujbe religioase tot în limba latinească li s'a făcut strămoșilor noștri.

Intrând însă limba slavonă în biserică ea a rămas acolo până în veacul al XVI-lea. Toate cărțile bisericesti erau slavonești. Și preoții și diaconii cântau în aceasta limbă neînțeleasă de popor.

De altfel până azi multe popoare creștine ascultă slujba în biserici într'o limbă pe care n'o pricep. Așa Italianii, Spaniolii, Francezii, Nemții și Ungurii catolici, — și toate neamurile catolice din lume ascultă

slujba în latinește. Iar Bulgarii, Sârbii, Rușii, Rutenii și alte neamuri slave ortodoxe au și azi ca limbă liturgică slavona cea veche, pe cari ei, cei de azi, nu o mai înțeleg.

După anul 1500 s'au ivit unii oameni, la Nemți mai ales, cari au tradus o Scriptură și în alte limbi. Aceștia sunt așa-numiții reformatori, între ei mai vestiți au fost Cehul Ion Hus și Nemțul Luther și Calvin. Ei au hotărât să nu se mai facă slujbele bisericesti în limbile numite liturgice, ci fiecare popor să audă slujba în limba lui. De aceea au tălmăcit scrisorile sfinte în limba germană, cehă, franțuzească și în alte limbi.

Mișcarea aceasta de a tălmăci cărțile bisericesti în limbile naționale, a prins și la noi. Cele dintâi traduceri în românește nu știm de cine sunt făcute. Ele au rămas numai scrise cu mâna (manuscrise), adică netipărite.

*
*
*

Cel dintâi tipăritor de cărți bisericesti în românește, al cărui nume îl cunoaștem, e *Diaconul Coresi*. Neamul lui a venit în Țările românești din insula Chios, ce ține de Grecia. Diaconul Coresi pare a fi de loc din Târgoviște. Nu se cunosc amănunte din viața lui,

dar se știe că a scris cu tiparul între anul 1557 și 1588, la Târgoviște, la Brașov, la Sebeșul-săsesc, unde, pe vremea aceea erau tipografi.

Mișcările reformei religioase din Apus au prins și la Ungurii din Ardeal, cari s'au făcut *calvini* și la Sașii, cari s'au făcut luterani, părăsind legea catolică în care s'au închinat până atunci. Atât Ungurii, cât și Sașii s'au ostenit mult ca să-i abată și pe Români dela legea lor strămoșească și să treacă la legile cele nouă. Ei au ținut predicatori de-al lor între Români și cu multe cheltueli au fost gata să le tipărească și cărțile bisericesti în românește, numai să-i ademenească. De aceea cele dintâi tipărituri bisericesti în românește s'au făcut în Ardeal cu cheltuala Sașilor și chiar a Ungurilor.

Dacă ar fi știut ei dela început că toată munca lor va fi zadarnică pentru scopurile lor, dar foarte folositoare pentru Români, nu s'ar fi gândit pentru toată lumea să cheltuiască bani pentru cărți românești. Prin acele cărți s'a scos, încetul cu încetul, limba slavonească din biserică și s'a pus în locul ei limba românească. Și tot din ele au început

să învețe a citi și a se lumina tot mai mulți români, — ceea ce nu era spre folosul Ungurilor și al Sașilor.

Dar se poate că unii dintre Sași au dat cheltutala de tipărire a acestor cărți și pentru câștig. Cartea tipărită, pe atunci, era scumpă foc. Erau puține tipografii și puțini meșteri tipografi. Apoi știau că toate bisericile vor voi să aibă cărți românești.

Sașii dela Brașov aveau tipografie bună. Ei au înduplecat pe *Diaconul Coresi* să vină dela Târgoviște, dela tipografia domnească de acolo și să lucreze aici cărți tipărite cu litere chirilice, slavonești și românești. Diaconul a venit cu mai mulți ucenici tipografi de-al lui, între cari erau *Oprea Logofătul*, *Toader Diacul* și alții.

Tipografia Sașilor dela Brașov nu avea literă chirilică și au pus să o taie nouă, după litera din tipografia dela Târgoviște.

Diaconul Coresi și ucenicii lui s'au folosit de traduceri mai vechi, făcute de alții, unele le mai făceau și ei din sârbește. Dar meritul lor de căpetenie e însăși tipărirea cărților bisericesti în limba noastră și răspândirea lor între Români.

Cheltuiala de tipar a cărților tipărite de Coresi în Brașov au purtat-o voivozii calvini ai Ardealului, apoi Sașii luterani Johan Benkner, Luca Hirscher și alții. De toate, diaconul Coresi a tipărit 22 cărți, dintre care în românește: Evanghelia (1560), Apostolul, Întrebare creștinească, Tâlcul Evanghelilor (Cazanti), Molitvelnicul românesc, Psaltirea, Liturgia, Carte ce se cheamă Evanghelia cu învățătură. Toate acestea la Brașov. La Târgoviște a tipărit o Psaltire slavo-română. Celelalte, până la 22, în slavonește: Octoih, Triod, etc.

Diaconul Coresi s'a îngrijit să iasă cărți bine tipărite, legate în scoarțe tari, în piele, care să țină sute de ani. Cele românești s'au răspândit în grabă în tot Ardealul, în Muntenia, Moldova. Cărțile de strană, — din care cântă diecii, erau încă slavonești. Dar Psaltirea se afla acum și în românește, precum și Apostolul.

Dacă într'o biserică se afla Liturgier românesc, Evanghelia românească, Apostol și Psaltire, se putea începe și săvârșirea sfințelor slujbe în limba românească.

Aici zace marele folos al cărților bisericești tipărite de diaconul Coresi, cărora

li s'au adăugat în curând și cărțile de strană în românește: Octoih, Minetu, Triod, etc.

Între cărțile tipărite de Coresi sunt unele, ca „Întrebarea creștinească“, făcute pentru a ajuta și îndemna pe Români să se facă luterani sau calvini. Era un fel de catehism scris în duhul noilor învățături. Coresi nu e autorul acestor cărți, ci numai tipăritor al lor. El nu putea avea nici o dorință de a-i vedea pe Români din Ardeal calvini sau luterani.

Principii calvini ai Ardealului au încercat și cu buna, — prin cărțile românești, — și cu sila, să-i facă pe Români să-și părăsească legea strămoșească. Dintre poruncile date de ei, una ne-a fost folositoare: aceea ca preoții să nu mai facă slujba în biserici în limba slavonă, ci în cea românească.

De altfel lucrul acesta din urmă preoții au început să-l facă și fără porunca lor. Preoții din Ardeal nu știau slavonește, decât prea puțini. Când au văzut că au cărți bisericești în limba lor, au început, cu bucurie, să slujească românește, spre mare desfățare a poporului credincios.

Prin cărțile tipărite de Corezi, apoi prin altele, tot mai multe în limba românească, tipărite în Muntenia, Moldova și Ardeal, a fost scoasă, pe încetul limba, slavonă din biserică noastră și înlocuită cu cea românească.

Iată cum întocmește Dumnezeu lucrurile! Ungurii și Sașii și-au părăsit legea lor strămoșească și au ajuns numai așa să se poată ruga în limba lor. Noi, pe cari ei volau să ne ducă de asemenea la lăpădarea legii, am rămas și în legea strămoșească și cu limba românească în biserică, folosindu-ne de cărțile tipărite pe cheltuiala lor!

Nici Ungurii, nici Sașii, cari aveau pe atunci în stăpânire nedreaptă tot pământul Ardealului, nu voiau ca să învețe și Românii carte, nu îngăduiau școli românești. Și iată că Românii au început să învețe slova și scrisoarea chiar din cărțile românești tipărite cu cheltuiala lor.

Așa întocmește Dumnezeu lucrurile când e vorba să pregătească împlinirea unei dreptăți.

Dreptatea deplină a Românilor avea să vină abia peste trei sute de ani. Dar ea se

pregătea să vină cu cea dintâi carte tipărită în limba națională. Pentru că prin cărți s'a luminat mintea și s'a înflăcărat inima tuturor Românilor cari au luptat și suferit pentru marea vedente din viitor: România tuturor Românilor.

Stolnicul Constantin Cantacuzino.

(† 1716.)

Unul dintre boierii cei mai învățați din Muntenia sau Țara românească în veacul al șaptesprezecelea (cam între 1650—1716) a fost Stolnicul *Constantin Cantacuzino*.

Pe vremea aceea și cu sute de ani înainte limba în care se scriau documentele publice, actele de Stat, în Țara românească precum și în Moldova, era limba slavonă. Știm că multe veacuri în această limbă se făceau și slujbele bisericești. Mulți dregători dela curțile domnești cunoșteau și scriau această limbă. Dar în ea nu erau scrise cărți de învățătură mai înaltă. Așa că cine știa numai slavonește și nici o altă limbă străină, nu putea ajunge om cu mare învățătură.

Dar cine ajungea să cunoască limba grecească, latinească, italienească sau franțuzească ori nemțească, putea să învețe multe și să ajungă chiar un om prea învățat. Cărțile scrise sau tipărite până prin veacul al șasesprezecelea, erau mai ales în limba greacă și latină. De aceea cunoașterea acestora mai ales putea face pe cineva om învățat.

Între cei mai învățați Români din trecutul îndepărtat se numără dect și Stolnicul *Constantin Cantacuzino*. „Stolnic“, era o slujbă, o treaptă boierească pe acele vremi.

Constantin Cantacuzino s'a născut pe la 1650, — dect aproape cu trei sute de ani înainte, dintr'o mare familie boierească. După tată se trăgea din familia împărașilor romani de Răsărit, — Cantacuzeni — cu scaunul de domnie la Constantinopol, — orașul împăratului roman Constantin cel Mare. După mamă el se trăgea din neamul străvechiu românesc al *Basarabilor*, stăpânitori multe veacuri ai Țării românești.

Om din neam mare și cu avere, *Constantin Cantacuzino*, s'a arătat din tinerețe dornic de învățătură. El a învățat la Roma,

la Veneția, la Dlena, Varșovia, Constantinopol, pe unde a călătorit mult în viața lui. A învățat latinește, grecește, italienește, nemțește. Gherasim, patriarhul Alexandriei din Egipt, îl laudă pentru cunoștința de multe limbi și marea lui știință de carte. Stolnicul român își scria scrisori cu cei mai învățați oameni ai vremii sale din Grecia, Italia, Polonia și din alte țări.

Puiul de Român dela Dunăre și Carpați a dovedit că și fiii neamului nostru se pot ridica, — dacă au prilej — până la înălțimile științelor la cari stăteau alți bărbați din alte neamuri luminate ale lumii.

Unde ar fi ajuns poporul românesc dacă înainte cu cinci-șase sute de ani boierii noștri ar fi cunoscut limbile în cari se făcea știința pe vremea aceea!

Dar cu câteva cunoștințe de limbă slavonă ce să fi făcut! Cu „az-buche“, nu se putea ajunge departe.

Stolnicul Constantin Cantacuzino începu să-și scrie cărțile după ce pe scaunul Domniei ajunse fratele său Șerban. Stolnicul nu râvni la o slujbă mai înaltă — stolnicia era dintre cele mijlocii, — deși ar fi putut cere

și primi dela fratele său. El rămase numai stolnic, dar în sfatul boierilor, în divan, era cel mai cinstit de toți. Cuvântul său cuminte în treble țării era ascultat cu multă înțelegere. Toți îl respectau pentru marea sa învătătură, de care mersese vestea în lume și în țară.

După moartea fratelui său Șerban urmă pe scaun nepotul său, vestitul voevod și martir al creștinătății Constantin Brâncoveanu. Acesta îl cinstea pe stolnic și asculta de el ca de un părinte. Brâncoveanu, care rămâne orfan de mic, avea datina să spună: „Eu tată n'am pomenit de vremece am rămas mic de tată, fără cât pe dumnealui, tata Constantin, l-am cunoscut părinte în locul tătâne-meu“, adică pe stolnicul nostru.

Dodă Brâncoveanu îi asculta sfatul întru toate și bine nimeria, cum nimereste și un om de rând, în treburi mai mici, când ascultă sfatul unui om bătrân și înțelept. Știm din istorie ce soartă crâncenă a avut Domnul Muntelui Constantin Brâncoveanu: a fost tăiat, cu fiil săi, la Constantinopol.

Acum, pentru puțin timp, — doi ani, ajunse pe scaunul de Domnie însuși fiul Stolnicului nostru, pe nume Ștefan.

Pe vremea aceea, de mare urgie din partea Turcilor și a Grecilor fanarioți, cari cumpărau dela Turci domnia Țărilor românești cu bani, nu era statornică nici o stăpânire. Astfel, cu bani, reuși să ia scaunul Munteniei un astfel de fanariot, Nicolae Mavrocordat, iar fostul domn Ștefan, cu părintele său, Stolnicul Constantin Cantacuzino fură duși la Constantinopol și gătuiți în temniță de călăii Sultanului.

Pentru multe fărădelegi și crime din trecut a avut de-a ispăși Turcii până în zilele noastre. Că, dintr'o împărăție mare și puternică, spalma Europei pe vremuri, au rămas azi în Europa numai cu o limbă de pământ în jurul Constantinopolei. Bătuți mereu în toate războaiele din cele din urmă două sute de ani, ei s'au mutat azi cu împărăția în Asia-Mică.

S'a răsbunat și sângele Brâncoveanului și al coconilor lui și al învățatului Stolnic Cantacuzino și al fiului său Ștefan, precum și nenumărate alte ucideri de domni și coconii români.

Este o dreptate a lui Dumnezeu care nu poate fi biruită niciodată de puterile lumii.

Mare pagubă a avut românia din moartea Stolnicului Cantacuzino. Despre el spune istoria că „din copilărie a fost dat cu totul învățaturii; la limba elinească era mare filosof. Dleața sa și-o petrecea pururea cu dascăli și cu bărbații cei pricopsiți“. Iar un străin, umblând prin Țara românească spune: „Sunt aici câțiva boieri cuminți și cărturari cari au văzut lumea, este mai ales un unchiu după mamă al Domnului, Cantacuzino comitele, un bătrân cinstit, care prin studii și călătorii în străinătate, a căpătat o mare experiență și o mare dibăcie“. (Iorga, la Pușcariu.)

Traducătorii cărților bisericesti, cari se străduiau chiar pe atunci cu punerea lor în românește, cereau adeseori sfatul Stolnicului Cantacuzino, căci el putea traduce din grecește lucrări cât de grele.

El dădu știri multe asupra Muntelui unui învățat italian, care pregătea o carte mare despre Dunăre și Țările Dunărene.

De mult Stolnicul Constantin dorea și își puse în gând să scrie o *Istorie a Țării românești*. Cele scrise până atunci nu-i păreau îndestulitoare, îi păreau prea scurte și

pe fugă făcute. De aceea el adună hârtii și însemnări vechi de pe la mănăstiri, de prin biserică, precum și povestirile bătrânești ce merg din tată în fiu. Ascultă chiar și cântecurile vechi, baladele, cântate de lăutari și le însemna, adunând astfel material pentru Țara sa.

Se și apucă să scrie lucrarea de căpetenie a vleitii sale: „*Istoria Țării românești*”, dar nu o poate duce decât până la năvălirea Hunilor, venind, din lăcomia Turcului, moartea cea năpraznică pe capul lui.

Stolnicul *C. Cantacuzino*, ca un mare învățat ce era, nu era de părerea scriitorilor înaintași, cari au scris în cronici scurte părți din istoria Țării românești. Aceti începeau această istorie numai cu descălecatul lui Negru Vodă.

Înfățul nostru istoric muntean și-a dat seama că neamul nostru nu începe dela descălecat, ci dela Traian împărat și cucerirea Daciei. Deci trebuie începută istoria românească cu cel puțin una mie una sută de ani înainte de descălecat.

El înfruntă cu asprime pe niște croniciari neînvățați, ca Simion Dascălul, ce credea

că Românii se trag dela niște mișei sloboziți din temnițele Romei.

Stolnicul Cantacuzino știa că asta nu-i istorie, ci basm și arată că nu numai Muntenii, ci și Moldovenii, Ardelenii, ba chiar și Cuțovlahii, adică Românii macedoneni, se trag cu toții din aceeași viță romană și că formează un singur popor. Iată cum scrie despre acest adevăr însuși învățatul stolnic:

„*Vlahii — cum le zic ei*“ (adică streinii), „*iară noi: Românii, sunt adevărați Romani în credință și bărbăție. Inșă nu înțeleg numai ceștia de aici (din Muntenia), ci și din Ardeal, care încă și mai neaoși sunt și Moldovenii și toți câți, într'altă parte se află*“.

El mai spune, din acele vremi îndepărtate, că Dacii n'au pierit toți în luptele cu Romanii, ci s'au amestecat, după război, cu aceștia și e tare în a crede și dovedi că Românii totdeauna au trăit în Dacia. Constantin Cantacuzino vede, deci, din veacul al șaptesprezecelea, adevărurile de temelie pe care se va scrie mai târziu istoria tuturor Românilor. Și anume:

Că istoria poporului românesc începe dela cucertrea Daciei prin Traian;

Că poporul românesc în această Dacie s'a născut și aici a trăit, fără a o părăsi vrodată ;

Că toți Românii, oriunde s'ar afla, în Țara muntenească, în Moldova, în Ardeal și în alte părți, sunt un singur popor, dintr'o singură vișă, din neam împărătesc dela Roma.

Aceste adevăruri, crezute și scrise și de cronicarul Moldovei Miron Costin, erau de cea mai mare însemnătate pentru viitorul neamului românesc.

Încetul cu încetul aceste lucruri adevărate, scrise de tot mai mulți istorici și cunoscute de tot mai mulți Români, au deschis ochii strămoșilor să vadă și să cunoască marea minune. Și anume aceea că dela Nistru până la Tisa și din Carpații de miazănoapte până la Dunăre și Marea Neagră, e un singur popor și o singură moște românească, deși împărțită în mai multe stăpâniți. Această moște, dacă se luau istoriile și hărțile cele vechi, se nimerea întocmai cu Dacia lui Traian, dovadă că Românii au rămas între granițele acesteia în toată scurgerea istoriei.

Dar dacă acesta era adevărul urmarea firească la care trebuiau să se gândească

strămoșii, era una singură: că această moșie întreagă trebuie să intre în stăpânia neamului românesc întreg, să formeze o singură țară, cu o singură stăpânie românească.

Iată, așa începe gândul, simțirea și voința înaintașilor de-a aduna pe toți Românii, de sub toate cărmuirile, sub o singură stăpânire. Din *cunoștința de carte*, din mare învățătură, s'au luminat mai întâi strămoșii să știe cine sunt, ce sunt, câți sunt și ce pot face cu toții împreună.

Înainte de a trece sabia românească Carpații să facă România mare, i-a trecut și dela Răsărit la Apus și dela Apus la Răsărit, cartea de istorie românească, ce i-a învățat pe toți Românii cine sunt și ce pot face.

Ce mare pagubă că păgânii au stins înainte de vreme o vleață așa de scumpă ca cea a Stolnicului Const. Cantacuzino!

El n'a ajuns să-și isprăvească a sa carte de istorie, nici istoria unor mari familii boierești din țară, pe cari asemenea se pregătea să le scrie.

În cursul vleații sale a scris mult și în limbi străine.

Stolnteu Constantin Cantacuzino rămâne o mândrie a noastră, a marelui cărturar român din jumătatea a doua a celei de a șaptesprezecea sută de ani dela Hristos.

Dimitrie Cantemir.

(1674—1723.)

Cel mai învățat scriitor român, cel mai mare om de cultură al nostru, dela sfârșitul veacului al șaptesprezecelea și începutul celui de al optsprezecelea, a fost Principele *Dimitrie Cantemir*, al Moldovei. El l-a întrecut cu învățătura și pe Stolnteu *Constantin Cantacuzino* și pe vestitul Spătar *Nicolae Milescu*, deși au trăit cu toții aproape în aceeași vreme.

Dimitrie Cantemir era fecior de Domn. Tatăl său, *Constantin Cantemir*, a stăpânit Moldova dela 1685—1693. El era om cu puțină învățătură, boier din județul Fălciu, însă foarte iubitor de știință. A fost înălțat pe scaunul Moldovei pentru marea lui vitejie, dovedită în lupte. *Constantin Voevod* au

mare mângălere când văzu că fiul său Dimitrie are mare fragere spre știința de carte, mai ales că fiul său mai mare, Antioh, nu prea avea aceasta fragere.

Din pruncie i-a dat lui Dimitrie dascăli aleși și învățați, între cari și un călugăr grec și el însuși scriitor, pe nume Ieremia Căcavela. Dela acesta a început a învăța limba grecească și latinească, în cari se scriau pe vremea aceea cele mai multe cărți.

Când era de cincisprezece ani a fost trimis de tatăl său, Constantin Vodă, la Constantinopol, ca ostateg, în locul fratelui său mai mare, Antioh, care s'a înapoiat în Moldova. Ostateg însemna un fel de zălog. Domnii din Moldova și Țara românească erau îndatorați să țină la Țarigrad, în orașul de scaun al Sultanului turcesc, pe un fiu, frate sau altă rudente mai apropiată a lor, pentru a chezășul cu vieața acestora că vor rămânea credincioși Sultanului. Dacă vr'un Domn se alia cu dușmanii ai Turcilor, ostategul plătea cu vieața.

Era și aceasta una dintre marile umiltiri pe cari a trebuit să le îndure neamul nostru în vremile de urgle ale trecutului.

În vremea cât rămâne la Constantinopol fiul de Domn român, învață cu sete, pe răpușie. Minte mare și ageră, el prinde repede orice învățătură, învață cu o ușurință uluitoare o mulțime de limbi străine, încât e o minune și numai când le numeri.

Căci acest Principe moldovan a ajuns în vîleața lui să cunoască, să vorbească și chiar să scrie cărți, în următoarele limbi: latină, greacă, turcă, arabă, persană, italiană, rusă, slavonă, franceză, germană.

În Constantinopol, în lunga lui ședere din mai multe rînduri acolo, se împrietinește cu mulți învățați Greci, Turci, Germani, Italiani și de alte neamuri și e mereu în tovărășia lor.

Crontcarul moldovean Nicolae Costin scrie despre el: „Fiind el om isteț, știind și carte turcească bine, se vestise acum în tot Țarigradul numele lui, de-l chemau agii la ospetele lor turcești pentru prieteșug ce avea cu dînșii. Alții zic, știind bine în tambură, îl chemau agii (fruntași turci) la ospete pentru zicătură“.

Adevărat că Dimitrie Cantemir se pricepea bine și la muzică. El a scris, în turcește cea dintâi carte despre muzica tur-

cească. Era și profesor de muzică turcească în Constantinopol.

El șade în mai multe rânduri în Țarigrad, ca ostatic, apoi ca Domn răsturnat din Domnie (1693) și învață temeinic Istoria Turcilor, cartea lor de legi „Coranul“ o învață și cetește cu sârguință în grecește și latinește, cărțile înțelepților celor de demult.

Când vine în țară și merge ostatec în locul lui iar fratele său mai mare Antioh, Dimitrie e lumina ochilor tatălui său Constantin-Dodă, lângă care trăiește necontent. Voevodul care abia putea să-și scrie numele, dar, în schimb, știa învăța vitejește sabia, iubitor de știință și de cunoaștere cum era, nu se mai sătura ascultându-l pe Dimitrie. Parcă întreaga lui sete de cunoaștere înflorise în fiul său.

Dimitrie e și viteaz om de arme, ca și tatăl său. la parte alături de Domn la luptele dintre Turci și Poloni. Pe vremea aceasta tinărul os domnesc era întotdeauna lângă bătrânul Domn, împărțindu și vremea între cărți și arme. Seara stătea până târziu lângă Constantin-Dodă, un necărturar care iubea cartea și care simțea dureros glumele fă-

cute asupra „prostiei“ lui; — stătea lângă el, fiul atât de tânăr și tatăl așa de bătrân, — și-i citea istoriile acelea vechi, ori îi tăl-măcea din slavonă Sfânta Scriptură, ori îi citea cuvintele sf. Ioan Gură de aur. O scenă dutoasă din viața simplului trecut aceste lecturi târzii, la lumina lumânărilor, în vechiul palat pustiu al Domnului fără Doamnă, fără rude, fără adevărați prieteni, având lângă sine numai pe acest copil andru, care-i semăna așa de bine la chip și a cărui minte luminată era atât de superioară minții lui naive... În marele jilt, domnesc, bătrânul „rumân la față... cu barba albă ca zăpada“, cătând în umbra nopții la fruntea înaltă și largă a genitalului său copil, care citește pentru dânsul, neînvățatul, vechia înțelepciune veșnică a cărților“ (N. Iorga, la Pușcariu).

Frumoasă icoana a fiului cărturar care luminează tatălui său neînvățat, dar mare e și talentul istoricului N. Iorga care a putut zugrăvi în slove această icoană.

La 1693 Constantin Cantemir moare și la sfatul lui boierii l-au pus Domn pe Dimitrie. Dar n'a putut stăpâni decât din Martie până în Aprilie, a aceluiaș an. El merge din nou

la Țarigrad, după ce Turcii aduc alt Domn în Moldova, — și rămâne aici șaptesprezece ani, unde s'a pus din nou pe tot felul de învățătură și scriere de cărți. El rămase aici și după ce la 1695 ajunse Domn în Moldova fratele său, Antioh.

La 1699 Dimitrie Cantemir se căsătorii la Brașov, cu o fată a lui Șerban-Dodă. În 1710 el ajunge, a doua oară, pe scaunul de domnie al Moldovei.

În acea vreme legăturile dintre Rusia și Turcia se înăsprișeră și era gata să izbucnească războiul. Turcii cari îl cunoșteau bine pe Dimitrie din anii petrecuți la Țarigrad, voiră să aibă pe scaunul Moldovei un om cu credință față de ei.

Lupta și izbucni între Ruși și Turci, dar Dimitrie Dodă se dădu de partea Rușilor. Ca bun cunoscător al istoriei turcești și văzând înfrângerile lor din ultimele războaie, Dimitrie Cantemir poate a fost sigur de biruința Rușilor. Dar aceștia au fost învinși și Dimitrie, după șapte luni de domnie, a fost silit să fugă în Rusia pentru a nu cădea pe mâna Turcilor.

În Rusia stăpânea atunci Petru cel Mare. Turcii i-au cerut să le dea pe mâna lor pe Dimitrie Cantemir, după pacea dela Stănilești. Dar marele împărat al Rusiei a răspuns cu vorbe vrednice de el :

„Aș putea să dau Turcilor toată țara până la Curse, fiindcă am speranța de-a o recuceri, dar sub nici un chip nu-mi pot cădea cuvântul și să extralez pe un Prințipe, care pentru mine și-a părăsit Prințipatul; căci este cu neputință a recâștiga onoarea odată pierdută“ (la Pușcartiu).

Astfel D. Cantemir, cu câțiva boieri, rămase în Rusia la Petru cel Mare. I se dădură 50 de sate cu vr'o 15 mii de oameni, câte 20 de puncte de bant pe an și două case în Moscova.

El, prin învățătura lui, ajunsese la mare cinste înaintea lui Petru cel Mare, fiind un sfetnic al lui. Cu el se sfătuită în trebile grele ale țării și îl ducea cu sine în drumurile prin Caucaz și Persia. În Rusia și-a trăit rămășița vieții și aici a scris cele mai însemnate lucrări ale sale, bucurându-se de toate onorurile curții împărătești și de cinstitrea marilor boieri ruși, cu cari se încuseră, după

ce rămase văduv cu patru copii și se însură a doua oară cu o princesă rusă Trubetzkoj.

Nu împlini cincizeci de ani, când îmbolnăvindu se și poate simțindu și sfârșitul apropiat, fu cuprins de un cumplit dor de țară. Împăratul îi îngădui să plece. Dar nu avu norocul să sărute țărâna moșiei. A murit pe drum. A fost înmormântat în Rusia și osemintele lui au fost aduse în țară și așezate spre odihnă veșnică, la Iași, abia după unirea tuturor Românilor.

Fiul său, Antioh, mitropolit la Chiev, a fost începătorul întemeietor al literaturii rusești.

Scump neam de oameni!

* * *

Scrierile lui Dimitrie Cantemir sunt numeroase și de mare preț. În ele se vede o neobișnuită învățătură pentru un om din acel veac. Cărțile și le-a scris în românește, latinește, grecește, turcește și rusește.

Din istoria și geografia Moldovei el a scris în latinește și românește:

„Hronicleul vechimit a Romano-Moldo-Vlahilor“, lucrată din îndemnul Academiei din Berlin, care-l alesese membru al său din 1714.

D. Cantemir susținea și el, cu tărie și cu multe probe, originea noastră latină. El voia, în *Hronicleul* său, să scrie o *istorie a tuturor Românilor*, dela începuturile lor, dar n'a ajuns să scrie din ea decât o parte. Din ce a scris se vede cât de multe erau cunoștințele lui, față de înaintașii săi în istorie. El mergea cu începuturile istoriei poporului roman nu numai până la Traian, ci și înainte de el, voind să arate că istoria strămoșilor noștri Romani, e ea a noastră, deoarece noi am fi Romani curaji.

După *Hronicle*, cea mai însemnată lucrare a lui D. Cantemir pentru poporul românesc e „*Descrierea Moldovei*“, scrisă însă în latinește, tot pentru Academia din Berlin, care-i ceruse o asemenea descriere.

E o lucrare de știință, scrisă cu toată grija și din care se vede cât de bine cunoștea D. Cantemir și pământul Moldovei (cu Basarabia, firește, cum era atunci, ca și azi din nou) și munții și apele și așezările omenești, dar și trecutul țării, cu datinele strămoșești, cu obiceiurile dela curte, cu boierimea și prostimea, cu rangurile boierești și cu tot ce poate privi vleața dintr'o țară.

O carte de acest fel, așa de plină de știință, nu s'a scris până atunci la nici un popor. Cartea aceasta a fost tradusă și în limba germană. Se află și în românește.

A treia mare lucrare a lui Cantemir, scrisă tot în latinește, cerută și aceasta tot de Academia din Berlin, este „*Istoria imperiului otoman*“, adică a împărăției turcești. Până la scrierea acestei cărți prea puține lucruri se cunoșteau în țările dela Apus despre Turci. Lipsa unei astfel de scrieri se simțea tare. Dovada e făcută prin faptul că abia a fost tipărită în latinește și a fost tradusă în nemțește, franțuzește, englezește. E întâia carte scrisă de un Român asupra Turcilor. Tot D. Cantemir a scris și prima carte turcească asupra muzicii turcești, iar în latinește a făcut o altă carte despre *Coranul*. (Scriptura sfântă a Turcilor.)

Putea fi socotit deci, pe drept cuvânt, Prințepile moldovean, cel mai bun cunoscător al vellei turcești. După două sute de an ti-a fost dat tot unul Român, marele Istoric N. Iorga să scrie o istorie bogată a Turcilor.

În românește și grecește a mai scris D. Cantemir „*Divanul*, sau gâlceava înțelep-

tului cu lumea“, sau „județul sufletului cu trupul“.

În lucrarea aceasta se arată că D. Cantemir era un om aplecat spre gând mult și adânc, dorind să pătrundă în tainele vieții. Se dovedește un filosof, cum se spune ăstor fel de oameni. El arată cu cât e mai de prețuit sufletul decât trupul și că omul trebuie să lupte pentru binele sufletului mai mult decât al trupului. El aduce de mărturie, de multeori, sfânta Scriptură.

O altă carte scrisă numai în românește este „Istoria ieroglifică“ și „Ieroglifă“ lui s'a zis la buchea Egiptenilor celor vechi, cari în loc de litere (a, b, c etc.) aveau alte semne. Și anume desemne: oameni, animale, pasări, șerpi. Multă vreme oamenii n'au putut citi această scrisoare aflată și pe piramidele cele mari ale Egiptului, vechiu de 4—5 mii de ani, până când un Francez a aflat cheia citirii acelei scrisori tainice.

D. Cantemir își numește lucrarea sa „Istorie ieroglifică“, fiindcă deși vorbește în ea despre oameni cunoscuți în vremea sa, nu-i pune cu numele, ci în locul lor pune animale. El povestește în această carte ne-

norocitele zavistii și lupte dintre două mari familii domnitoare românești, a Brâncoveanului și a Cantemireștilor.

Dimitrie Cantemir a avut multă dragoste, nu numai de învățătură, ci și de moșia sa. El a lăsat scrise următoarele cuvinte :

„Toată slava și lauda numelui cea mai de frunte este când cineva cu ostenițele sale pentru moșia sa sudorile și-au vărsat și pentru neamul său toate primejdile în samă n'au băgat“.

Cu Dimitrie Cantemir se poate mândri neamul nostru întreg. Nici Sârbii, nici Bulgarii, nici Turcii, nici Ungurii, nici Polonii și nici Rușii, n'au avut în acele vremi îndepărtate un om așa de învățat ca acest Român, născut pe pământul Moldovei în județul Fălciu.

Gheorghe Lazăr.

(1779—1823.)

Gheorghe Lazăr are merite neperitoare pentru deșteptarea simțirii naționale la Românii dela Răsăritul Carpaților, prin școala românească pe care a deschis-o la Bucu-

rești, la sf. Sava. Pentru el s'au scris versurile :

„Precum Hristos pe Lazar din morți a înviat,
„Așa tu româtimea din somn ai deșteptat“.
Lui i se potrivește și istorisirea din Evangelie, cu vindecarea omului uscat, de lângă scaldătoarea oilor.

De mulți ani aștepta slăbănogul pe marginea lacului, întins pe patul suferințelor lui. Ingerul Domnului, din când în când, se cobora și tulbura apa și cine intra întâi după tulburarea apei se făcea sănătos ori de ce boală era cuprins. Dar omul uscat singur nu putea intra în lac, iar până îl duceau alții pe sus, alți bolnavi intrau și se vindeau.

Mântuitorul l-a văzut și i s'a făcut milă de el.

— Dreai tu să fii sănătos? l-a întrebat.

— Doamne, *om nu am* care să mă arunce în lac.

Știm că Domnul Isus l-a vindecat numai cu cuvântul, spunându-l: „Scoală-te, ia-ți patul tău și umblă“.

Omul cel olog se poate asemăna cu poporul românesc, bolnav de întuneric și de neștiință. Lacul făcător de minuni, e cultura

națională, știința de carte, în care s'ar fi putut vindeca orbirea lui.

Dar nu era om care să-i dea neamului românesc cultură și învățătură românească. Multe veacuri, nu am avut om care să deschidă mintea poporului românesc cu știința de carte. De aceea a și rămas el beteag, neputincios, veacuri îndelungate, pe marginea lacului, adică aproape de cultura ce era în Europa, dar în care el nu putea intra, nu putea străbate, fiindcă nu avea om.

Dar cu vr'o trei sute de ani înainte de noi Dumnezeu s'a milostivit și a început a ne trimite și nouă *oameni* cari să ne arunce în lacul cel dătător de sănătate și de viață, *al culturii, al învățurii.*

Un astfel de om, la începutul veacului al nouăsprezecelea, a fost și Gheorghe Lazăr. El a deschis cea dintâi școală românească în București și prin ea și ucenicii ce i-a avut, a pus temelurile reînnoșterii naționale în Țara românească.

Gh. Lazăr s'a născut în Avrig, sat fruntaș în Ardeal. Părinții săi au mai avut patru copii înaintea lui Gheorghe, care văzu lumina lumii în anul 1779.

Cum știm, pe vremea aceea, Românii dela Apusul Carpaților erau încă iobagi. Și încă o iobăgie sângeroasă, care a dus, chiar pe atunci, la revoluția lui Horea.

Dar satele românești din jurul celor trei orașe mai mari: Sibiu, Făgărașul și Brașovul, unde erau la putere Sașii, nu au avut o soartă chiar așa de amară ca celelalte sate din Ardeal. De pe la mijlocul veacului al optsprezecelea, am început să avem școli populare în satele mai răsărite în partea dela Miazăzi-Răsărit a Transilvaniei. Școlile cele vestite din Blaj trimiteau oameni iubitori de cultură în toate părțile Ardealului.

Gheorghe Lazăr avu norocul să se nască într'un sat cu astfel de școală. Și a mai avut norocul ca în Avrig să-și albă moșia și locuința baronul sas *Brukenthal*, om avut și mare iubitor de cultură. El a făcut și marele muzeu istoric din Sibiu, unde sunt adunate lucruri din vechime și lucruri de preț, muzeu care-i poartă numele până în ziua de azi.

Baronul *Brukenthal* se interesa și de școlarii dela școala românească din satul lui. Și așa a aflat că Gh. Lazăr e deosebit de deștept și silitor.

A chemat la dânsul pe părinții lui Lazăr, Gheorghe și Maria, și le-a spus că, dacă n'au nimic împotrivă îl pot trimite pe fiul lor cel mai mic la învățătură mai mare. De cheltueli să nu-i doară capul. Cheltuală o va purta-o el, baronul.

Părinții lui Lazăr s'au bucurat foarte și i-au mulțumit baronului. Ei doreau ca fiul lor să ajungă om luminat și învățat.

Astfel ajunge Gh. Lazăr la școlile cele mari din Cluj. Aici urmează anti de liceu, fiind mereu între cei mai buni elevi. Apoi trece la învățătură mai înaltă, a ingineritului, tot la Cluj, mai târziu la Viena, unde învață și teologia, știința pentru aceia cari vreau să se facă preoți.

Atât la Cluj, cât și la Viena, Gheorghe Lazăr învață cu mare sârg. Nu numai matematicile, ingineria și teologia, ci citește cu sete cărțile de istorie și străine și românești. Chiar atunci își tipăreau la Buda istoricii ardeleni Petru Maior, Samuil Micul și Gheorghe Șincai lucrările lor despre istoria Românilor.

La Cluj și la Viena Lazăr avu și tovarăși de școală Români și cu aceștia veșnic

vorbea despre soarta Românilor, pe care o aflară amară. Pe vremea aceea mai mulți Români cu stare, boierinași sau slujbași, — dela Iosif al II-lea se mai primea și câte un Român în slujbe, — își trimiteau copiii la școală.

Incepu să intre în toți convingerea că fără învățatură Români nu vor ajunge nici odată la o soartă mai bună.

Gh. Lazăr învăță prin cele străinătăți, — având mereu sufletul cald de a vedea și pe Români luminați și deșteptați din somnul cel de moarte, până în anul 1814.

Atunci se întoarse acasă și fu chemat de Episcopul Moga la Sibiu. E făcut arhidiacon al Episcopiei și numit profesor la Seminarul teologic de acolo.

Gh. Lazăr era numai suflet. Învăța cu înflăcărare pe elevii săi, cari aveau să fie preoți și învățători, arătându-le ce trebuie să ajungă prin carte și poporul românesc.

Nu a rămas la Sibiu decât doi ani, până în 1816, dar fu așa de repede cunoscut și tubit în tot Ardealul încât era un candidat serios la un scaun vlădicesc. Fu socotit însă prea naționalist, de guvern și nu putu să

ajungă la o situație din care ar fi răspândit și mai multă lumină în jurul său. La Sibiu a ținut într'un rând o predică foarte îndrăzneată, în care a judecat lucrurile rele și nedrepte de pe atunci. Din pricina ei l-a certat Episcopul Moga și Gh. Lazăr a părăsit Sibiu.

După ce stă puțină vreme la Brașov, învățător la o familie bogată, trece munții și merge la București.

* * *

Adeseori Dumnezeu e acela care îndreptează căările omului și schimbă durerile întru bucurie. Tînărul Lazăr, întors acasă cu un car de învățătură și cu o inimă înflăcărată de dragostea de neam, ar fi dorit să poată munci pentru popor în Ardealul lui. S'a supărat greu când a văzut că nu se poate înțelege bine cu cei de-acasă și a plecat întristat dela Sibiu.

Dar întristarea lui era rânduită să se întoarcă întru bucurie nu numai pentru el, ci pentru neamul românesc întreg. Când a pus el piciorul în orașul de scaun al Țării românești, — Bucureștii — aici nu era nici o școală românească, în care dascăli Români să învețe românește pe copiii de Român.

Vești zice dumneavoastră, cum se poate? În Ardeal erau vestite școli românești la Blaj, la Arad, la Sibiu, la Brașov, chiar în satele mai fruntașe erau școli populare românești și în București să nu fie nici una?

Nu erau!

Pentru că de vreo sută și cincizeci de ani în Muntenia și Moldova cei mai mulți Domni erau de neam grecesc, trimiși de Turci, din Țarigrad și aceștia introduseră limba grecească peste tot. Ei veneau cu multe neamuri și slujbași Greci din Fanar — o parte a Constantinopolului unde înflorea negoțul Grecilor, — și au făcut și pe boierii Români să ia obiceiuri grecești și turcești și mai ales pe acela de a vorbi grecește. Se făcuse cum e azi cu limba franțuzească, de pildă. În multe familii românești de azi, bogate, se vorbește tot pe-atâta franțuzește cât și românește, dacă nu mai mult. Și spun că cine nu știe franțuzește nu e un om cult.

La așa vază ajunsese atunci la boierii limba grecească. Vezi bine că greșiau și boierii de atunci, greșesc și cei de azi, pentru că limba cu care ne-am născut trebuie să ne fie cea mai dragă și cu ea suntem

datori să trăim și să murim. Dar greșelile și păcatele sunt pe oameni, mai ales pe acela cari se iau după așa-zisa „modă“. Poporul cel mare însă nu greșește și n'a greșit, nici la noi, nici la alte neamuri: fiecare a vorbit în limba mamei sale. Și așa s'au păstrat neamurile în lume.

În București era, deci „moda“, să se vorbească grecește. Școlile de asemenea erau grecești. Cărțile cele mai multe, tot grecești.

Oamenii credeau că în limba românească nici nu se poate da vr'o învățătură. Se spunea că nu avem cuvinte potrivite pentru a putea vorbi de științe mai înalte.

Cel dintâi care a rupt ghiata, a fost Gh. Lazăr. Cât ce sosi la București el se recomandă a fi inginer și cunoscând pe boierul Constantin Bălăneanu, începu să-i măsoare moșia acestuia și să-i facă hărți. Boierul se minună de știința și cunoștințele lui și-l laudă și înaintea altora.

Astfel când Gh. Lazăr ceru, în 1818, voie dela Eforia școlară să deschidă o școală românească, o „Academie“, cum zicea el, se aflau câțiva boieri cari îl cunoșteau și

cari credeau în el. Ei i-au sprijinit cererea la Eforia școlară, care era alcătuită din mitropolitul Țării și doi boieri din divan.

Eforia l-a slobozit să-și deschidă școala românească la sf. Sava, într'o cameră din clădirea aceea destul de mare. Gh. Lazăr tipărește atunci un apel în care îndeamnă tinerimea să vină la școala românească pentru a învăța limba română, istoria, geografia, matematica și filosofia. Indemna și pe părinți, să mai lase cu școala grecească și să-și trimită copiii să învețe în limba mamei lor.

Mulți boieri erau neîncredători. Cum să învețe matematica, filosofia, geografia în limba românească? Așa ceva nu s'a mai pomenit!

Dar alții, mai înțelegători și-au trimis copiii la școala românească a lui Gh. Lazăr.

Înimosul profesor s'a pus pe lucru. Seria cărți pentru școlarii lui și le ținea lecții înălțătoare. El făcu mai mult românism, naționalism, decât știință înaltă. El trebui să-i învețe întâi pe elevii săi cunoștințele cele de căpetenie și numai după aceea să treacă la altele mai înalte. Învățătura lui era mare, dar nu avea cine o cuprinde întregă, fiindcă elevii lui erau niște începători în ale scrisului și cititului.

Dar minunea cea mare, făcută de Gh. Lazăr e că el a deschis ochii Românilor de aiei că *se poate învăța orice învățătură și în românește.*

Din zi în zi uimirea și însuflețirea boierilor creștea și tot mai mulți își trimiteau copiii la școala lui Lazăr. Intre elevii lui a fost și Ion Eliade-Rădulescu, care a și fost urmașul lui Lazăr în conducerea școlii dela sf. Sava.

Gh. Lazăr nu înceta să arate în fiecare ceas frumuseța limbii românești și că ea e destoinică de orice știință. La cursurile de limba română, istorie și geografie el vorbea elevilor săi, ca un adevărat apostol, despre trecutul Românilor, despre viața lor latină, despre suferințele îndurate și dreptul lor la o libertate și viață națională. Mințile se luminau, inimile se încălzeau; școlarii spuneau părinților ce au auzit la școală.

În trei ani, cât a stat Gh. Lazăr în fruntea școlii, s'a trezit multă lume. Mândria de a fi Român, de a vorbi și citi românește, de a cunoaște istoria națională, se ridica de pretutindenea.

Redeșteptarea națională era în aler. Din Oltenta, Domnul Tudor porni în fruntea pandurilor săi împotriva Grecilor fanarotli și ocupă Bucureștii (1821).

În zăvra de atunci școala lui Lazăr fu închisă. El veni la Avrig, bolnav greu. În 1822 se mai întoarce pe puțină vreme la școală. Boala grea nu-l lăasă să mai facă apostolatul său românesc. Reveni la Avrig, unde muri și fu îngropat la 1823, în vârstă abia de 44 ani. El a scris mai multe cărți de școală.

Cât a condus școala sa românească el a stăruit pe lângă mulți boieri să-și trimită copiii la școlile cele mari din străinătate, la Viena, în Italia, în Franța. Acești fii, foști elevi ai lui, au dus mai departe lumina aprinsă de Lazăr. Mai renumiți între aceștia sunt Ion Eliade-Rădulescu, care a condus mai departe școala avrigeanului și Eufrosina Poteca.

Neamul românesc l-a cinșit de mult pe Lazăr, ridicându-i o statuie la București, iar de curând are o statuie mai mică și la mormântul dela Avrig.

Pe platra lui de mormânt⁹ au fost⁹ săpate următoarele versuri, scrise chiar de Lazăr până a fost în viață :

*„Viețuitorule!
Stai puțin și cetește,
Apoi te gândește
La trista omului soarte,
Nepregetătoarea moarte.
Ce ești astăzi, eu am fost,
Asta să o ști de rost ;
Ce sunt eu acum, vei fi
Când ceasul îți va veni“.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ion Eliade-Rădulescu.

(1802—1872.)

Lumina redeșteptării naționale aprinsă de ardeleanul Gheorghe Lazăr în Țara românească, a fost purtată mai departe de către alții și ea nu s'a mai stins niciodată, ci i-a crescut flacăra din an în an.

Revoluția lui Tudor Vladimirescu împotriva Grecilor, a Domnitorilor streini, din 1821, a adus Domni pământeni pe scaunele

de Domnie ale Munteniei și Moldovei. Boterii Greci unți au părăsit țara, odată cu alți slujitori de neamul lor, alții s'au încuseră cu Români și se arătau tot mai puțin potriviți limbii românești. Boterii români au ajuns din nou la putere și au început a părăsi obiceiurile grecești și turcești și a se întoarce la cele românești.

Mulți dintre ei își trimiseră copiii — după sfatul lui Lazăr — în străinătate la școlile cele mari, mai ales în Franța.

La conducerea școlii românești dela sf. Sava, după plecarea și moartea lui Lazăr, ajunge unul dintre elevii lui, pe nume *Ion Eliade-Rădulescu*.

Vreme de cincizeci de ani acesta e unul dintre cei mai mari însuflețitori ai vellei românești și în cultură și învățătură și în luptele naționale. El a primit, dela urmași, numele de „părinte al literaturii românești“, nu numai pentru câte a scris el, dar, mai ales, pentru că a însuflețit pe toată lumea să se cultive românește, să scrie, să cânte, să joace teatru, înființând societăți pentru acest scop.

Marele însuflețitor național al poporului românesc vreme de o jumătate de veac, e tot de origină mai modestă, ca și Gh. Lazăr. S'a născut la 1802 la Târgoviște. Tatăl său era slujbaș la poliție, un fel de boierinaș sau țaran mai fruntaș, pe nume *Ilie Rădulescu*. A început a învăța — după obiceiul acelei vremi — mai întâi grecește, dela un dascăl grec. Dar, copil încă, a auzit pe cineva citind „Alexandria“, minunata carte veche despre isprăvile vestitului Alexandru Machedon. Atât de mult i-a plăcut povestirea, încât de dragul ei, ca s'o poată citi și singur, a învățat singur, din acea carte, să citească și să scrie românește. Dezi bine, cu litere chirilice, pentrucă pe atunci erau puține cărți scrise cu litere de azi, latinești.

Când dăduse peste țară, peste București mai ales, vestita ciumă de pe vremea lui Vodă Caragea, părinții lui, pentru a scăpa de molimă, se mutară cu copilul la țară. Aici, la sat, dădu peste un Calendar tipărit românește și peste alte cărți, scrise în limba noastră: *Arghir și Elena*, scrisă în versuri, *Epistolia*, viața lui Alexie omul lui Dumnezeu și alte scrieri populare, pe cari le răspândeau mai ales păcurarii ardeleni.

Copilul se îndrăgi cu totul de cartea românească, nemai voind să știe de cele grecești. Ii plăcea să cânte în strana bisericii cu diecii și să asculte poveștile populare.

La 1814 părinții lui, deși oameni mai săraci, însă foarte dornici de învățătura fiului lor, văzându-l așa de deștept, îi aduseră un nou dascăl, de astădată un Român ardelean, pe unul vestit mai târziu: *Naum Râmniceanu*. Acesta cunoștea scrierile lui *Petru Maior* despre originea romană a Românilor și a deșteptat și în ucenicul său mândria de a fi Român.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Când a ajuns la vârsta de treisprezece ani a fost dat la o școală grecească mai înaltă, unde a învățat cu fiu de boieri.

Tinărul însă căuta cu lăcomie cartea românească și a început să scrie versuri în românește.

Când Gh. Lazăr deschide școala sa românească la sf. Sava, Ion Rădulescu, care luase în școala grecească și numele de Eliade, — se înscrie printre cei dintâi elevi ai lui. El era bine pregătit pentru învățătura mai înaltă ce se dădea în școala lui Lazăr și fu cel mai silitor între elevi.

Propovăduirea națională a lui Lazăr cade ca o ploaie binecuvântată peste sufletul tânărului care avea încolțită în el sămânța cea sănătoasă a românismului. Bătatul care învățase singur să citească și să scrie românește și alergase mereu după cartea românească, ori unde o afla, — rămase însuflețit, văzând că toate științele înalte se pot învăța în limba românească.

El se hotărî ca toate puterile sale să și le folosească pentru a deștepta pe Români și a da neamului românesc carte, gazetă românească, literatură românească, societăți de cultură românească.

După moartea lui Gh. Lazăr, el ajunge conducătorul școlii dela sf. Sava, ca profesorul cel mai învățat al ei.

Acum Ion Eliade-Rădulescu începe să scrie cărți pentru școlarii lui din care să poată învăța.

La 1827, aprins de dorința de a deștepta tot mai mult poporul românesc la vleața națională, pune temelurile, dimpreună cu alți oameni înțelegători, la o „*Societate literară*“, care avea ca țintă: înființarea unui *teatru românesc*, scoaterea unei *gazete* în limba

românească, înființarea de școli normale, încurajarea traducerilor din alte limbi.

Pentru a putea face teatru românesc era lipsă de scrieri teatrale. În românește nu aveam nici una. Trebutau traduse din alte limbi.

Ion Eliade-Rădulescu traduce singur mai multe, îndeamnă și pe alții să traducă. Era așa de dornic să vadă cât mai multe scrieri românești încât a făcut un îndemn călduros la toată lumea, la tineret mai ales, spunând: „*Scrieți băieți, oricum, numai scrieți!*”.

Aceasta era, pentru el, lozincă acelor vremuri. Să scrie, cât mai mulți și bine și rău, numai să scrie românește. Așa de mare lipsă era de scris și carte românească, pentru a putea obișnui pe români cu cultura națională. Toată lumea mai învățată vorbea și scria grecește.

Și școlile normale pentru învățători aveau același scop: să pregătească învățători Români cari să poată învăța poporul în limba lui națională.

Ca și învățații ardeleni, dinaintea lui, Petru Mator, Șincal, Samuil Micul și Eliade Rădulescu, voia să scape scrisul românesc

de literile chirilice. În *Gramatica* lui el a început a introduce mai toate literile latine, lăsând prea puține dintre cele chirilice. Iar mai târziu nu mai folosește în cărțile lui decât literele străbune.

În 1829 Ion Eliade-Rădulescu scoate cea dintâi gazetă românească în Muntenia „*Curierul*“, iar la 1836 adaugă gazetei și o foaie literară „*Curierul de ambe sexe*“.

În gazetele lui au început să scrie, versuri și proză, mai toți tinerii talentați din acea vreme, cum a fost poetul Vasile Cârlova. Tot în ele se tipăresc multe traduceri din limbi străine.

Acum Românii din Muntenia aveau ce citi românește. Gazetele lui Eliade mergeau însă și în Moldova și în Ardeal, unde de asemenea erau gazete românești, cari umblau și în Muntenia și Moldova.

Ion Eliade Rădulescu a mai înființat și o *Societate filarmonică*, ce avea de țintă să crească tineri cari să poată juca teatru românesc.

El însuși scrie necontentit. Face poezii, traduce din limbi străine, scrie la gazetele lui, face pe profesorul la școala înființată de

Societatea filarmonică. Serie și tipărește cărți de școală, luptă, pe toate căile pentru scoaterea limbii grecești și a literilor chirilice din viața românească. El mai scoate și „Gazeta teatrului național“, pentru a arăta publicului ce însemnează a avea un teatru național și a-i dovedi că se poate juca teatru și în limba românească, nu numai în cea grecească sau turcească.

* * *

Ion Eliade-Rădulescu era o minte limpede și ageră. Înainte cu o sută și mai bine de ani el înțelegea tot ce au nevoie Românii pentru a ajunge la o viață națională. El scria într-o foarte bună și frumoasă limbă românească, care se citește și azi cu mare plăcere.

Numai după ce a îmbătrânit, ajungând să cunoască bine limba și literatura *italiană*, a căzut în greșala de a voi să ne facă limba noastră să samene cât mai mult cu cea italiană, introducând în scrisul său multe cuvinte italiene.

Dar la începuturile culturii noastre naționale și alții au mai căzut în astfel de greșeli. Unii au introdus în limbă multe cuvinte

de origină latină, alții, mai târziu și chiar până azi, cuvinte latinești. De cuvinte nouă era lipsă, când trebuiau scoase din limbă atâtea cuvinte luate dela Greci și dela Turci și cari nu erau înțelese de popor.

Azi se pot scrie în limba noastră învățăturile cele mai înalte, tot felul de cărți de știință. Dar noi nu ne mai dăm seama ce muncă mare au făcut acela dela cari ne-a rămas această limbă a cărților de azi, care e înțeleasă de toată lumea.

Se cuvine să ne gândim cu recunoștință la acel bărbat cari au frământat mai întâi limba noastră cărturărească de azi. Intre ei un loc de frunte îl ține Ion Eliade-Rădulescu.

Din scrierile multe ale lui, afară de cărțile de școală, mai amintim că el a scris multe poezii originale și traduse. Cea mai bună poezie a lui e „Uelgașul fără voie“, „O noapte pe rutnele Târgoviștei“, apoi multe *fabule* și o poezie mai lungă despre Mihai Diteazu, neterminată, cu numele „*Mihaiada*“.

* * *

Dar marele însuflețitor al vieții naționale nu și-a mărginit lucrarea numai în câmpul culturii românești, în a propovădui cu scrisul său redeșteptarea Românilor,

El a fost părtaș la toate mișcările politice naționale din acea vreme. A avut partea leului în revoluția națională din Muntenia, dela 1848, când el a arătat dorințele poporului românesc în așa-numita „*Proclamație dela Islaz*“. Iată ce cerea Eliade și tovarășii lui în acea proclamație a revoluției :

Recunoașterea Munteniei ca stat liber (să nu mai fie sub suzeranitatea Turcilor); respectarea drepturilor românești; egalitatea civilă și politică; miniștrii și slujbașii să fie răspunzători de lucrările lor; toate straturile claselor românești să fie reprezentate în Divan (în parlament); libertatea tipăriturilor; *gardă națională* (adică înființarea armatei naționale); luarea pământurilor mănăstirilor închinăte și *improprietărire* a țărănilor; votul obștesc pentru *știutorii de carte*; alegerea *Domnului din oricare clasă socială românească* (nu numai dintre boțeri); *învățământul național gratuit*; desrobirea Țigănilor; desființarea pedepsei cu bătaia și cu moartea și altele.

Iată ce program național a ieșit din sufletul lui Ion Eliade-Rădulescu și a tovarășilor săi.

După potolirea revoluției a fost exilat și el și mulți din tovarășii lui. Eliade a mers în Franța, unde a continuat să susțină în gazete și în cărți scrise în limba franceză drepturile Românilor.

Meritele lui pentru cultura românească și câștigarea drepturilor naționale, rămân neperitoare.

Gheorghe Barițiu.

(1812—1893).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Unul dintre cei mai mari cărturari ardeleni din veacul al 19-lea, a fost Gheorghe Barițiu. Vreme de șaiszeci de ani, de când a terminat învățătura și până la moarte, lui Barițiu nu i-a căzut condeiul din mână. În cele trei gazete înființate de el, „Foata pentru minte, inimă și literatură“, începută la 1838 și îndată după aceea în „Gazeta de Transilvania“, amândouă tipărite la Brașov, ca și în „Observatorul“, scos de el la 1878 la Sibiu, Gh. Barițiu apără drepturile națiunii române nu numai din Ardeal ci și din Moldova și Țara românească. Tot asemenea în revista

Asociațiunii, „Transilvania“, al cărui redactor a fost douăzeci de ani, el publică lucrări istorice în legătură cu poporul român. Dela el ne-a rămas o mare *Istorie a Transilvaniei* pe ultimele două sute de ani. A numit-o: „Părți alese din istoria Transilvaniei“, se începe cu anul 1683 și se sfârșește cu vremile trăite de el.

Gh. Barițiu s'a născut la 1812 în comuna Jucul de jos, județul Cluj. Tatăl său a fost preotul Ioan Pop. Numele de Barițiu i s'a dat la gimnaziul unguresc din Cluj de către profesorii săi, pentru că, spuneau ei, sunt prea mulți cu numele de Pop. Dovadă că pe la 1820—24 erau destui elevi Români la acest gimnaziu. Dela 1824—1827 Barițiu învață și la gimnaziul din Blaj, apoi vine iar la Cluj unde învață literele, adică se pregătește a fi profesor. După patru ani vine în Blaj și învață alți patru ani în Seminarul teologic, unde învățau și se pregăteau viitorii preoți.

După ce isprăvește școala e numit profesor la gimnaziul din Blaj. I se dă prilejul ca dimpreună cu Timoteiu Cipariu, alt mare cărturar al Ardealului de pe acea vreme —

să facă o călătorie în Țara românească, unde cunoaște mai mulți oameni însemnați pentru simțemintele și lucrarea lor românească.

La Blaj Gh. Barițiu nu rămâne profesor decât un an. La 1835 e chemat la Brașov ca profesor la școala românească de acolo, înființată numai cu doi ani înainte.

Brașovul avea să fie orașul de muncă și de propovăduire națională a lui Barițiu, iar, în a doua jumătate a vieții lui, Sibiu.

În scurtă vreme mai veni la școala românească din Brașov și poetul Andrei Mureșanu care a scris „Deșteaptă-te Române“. El era cleric în seminarul din Blaj și fu chemat de Barițiu. Din acelaș seminar a mai venit la Brașov, ca profesor la gimnaziul catolic, Iacob Mureșianu. Acești doi aveau să-i fie lui Barițiu cei mai de aproape ajutători la scrisul gazetelor lui. Iacob Mureșanu, după plecarea lui Gh. Barițiu, dela „Gazetă“, a luat el însuși conducerea ei și câteva zece de ani „Gazeta Transilvaniei“ a fost condusă tot de bărbatul din familia Mureșanu.

La trei ani după ce s'a așezat la Brașov Gh. Barițiu scoate întâia foaie românească în Ardeal, la 1838, numită „Foaia pentru minte, inimă și literatură“. Ea nu fu înființată ca gazetă politică. Pentru aceasta voia să tipărească un ziar deosebit „Gazeta de Transilvania“. Guvernul îi dă slobozenie și pentru „Gazeta“.

În cea dintâi se publicau poezii, lucrări istorice, povestiri, știri dela Români de pretutindenea; în „Gazeta“, se arătau drepturile Românilor la viață slobodă, ca națiune recunoscută ca și celelalte națiuni din Țară.

Gh. Barițiu cerea, mai presus de toate, dreptul la limba și cultura națională, arătând că luminarea neamului românesc în limba lui, prin școli, cărți, gazete, e un drept care nu mai poate fi călcat în picioare. Ungurii înșiși — scria el — trebuie să vadă că au lipsă de un tratu frățesc cu Românii. Românii nu mai pot fi desnaționalizați acum când se trezesc toate popoarele lumii. Din gazetele lui Barițiu dela Brașov,iau cunoștință Românii de pretutindenea de mișcările deosebitelor popoare din Europa. Ele dau îndrumări naționale Românilor în anii

din preajma revoluției din 1848. Gazetele lui se răspândeau nu numai în Ardeal și Țara ungurească, ci și în Moldova, Muntenia și Bucovina. În Moldova avea Bariștu 500 abonați.

El tipărește în foile sale adeseori poezii scrise peste munți și publică articolele și corespondența care nu puteau apărea în Moldova și Muntenia din pricina cenzurii.

Astfel în preajma anului 1848 gazetele lui Bariștu erau locul de întâlnire a scrisului românesc de pe amândouă coastele Carpaților și duceau gândire și simțire și voință românească în toate ținuturile locuite de Români.

Pe la 1840 începuse duhul revoluționar între Unguri, cu ruperea de Diena și maghiarizarea tuturor popoarelor nemaghiare din Ungaria și cu voința de a alipi Ardealul la Ungaria. Era întâiul mare tureș național al Ungurilor, care a și dus la revoluția din 1848/49, când însă ei au fost înfrânți de Diena cu ajutorul Rusiei.

Bariștu era dușman neîmpăcat al acestor năzuințe ungurești, simțind în ele cea mai mare primejdie pentru Români. În gazetele

sale le combătea cu strășnicie. El spune că este „o nedreptate strigătoare la cer și o răzvrătire împotriva legilor naturii a nu vrea să dai prilej mădularelor societății să-și desvolte fieștecare puterile sale, atât cele trupești, cât și cele sufletești, după putință“ (la lorga).

Așa scria Barițiu la anul 1840! Pentru lămurirea poporului el cerea mai ales să se organizeze mai bine școlile sătești și să se dea aceleași cărți din care să învețe toți școlarii Români.

Pe atunci, cum se vedea din „Foata“ lui Barițiu, unii copii veniau la școală cu Buceavna din Sibiu, alții cu Ceaslovul, alții cu Psaltirea. Iar dascăli trăiau ca vai de ei, vara mergeau la coasă și iarna la îmblătit cu îmblăcițile. De mâncat mâneau pe rând pe la casele cu copil de școală.

Barițiu cerea ca școala să fie îngrijită și bine organizată și să nu fie despărțită de biserică.

El era conștient că țaria Românilor din Ardeal stă, mai ales în Români din Moldova și Muntenia cari au țările lor și că prin legătura cu ei, — chiar dacă Principatele

ar rămânea așa cum erau atunci, — noi nu vom mai putea fi desnaționalizați.

Dar Gh. Barițiu era convins că cele două Principate se vor uni într'o singură Țară. El scrie: „Unitatea națională este frumoasă de-viză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă... Nici oștile permanente (oștire regulată cum e azi) nu dau atâta putere“ (la Iorga).

De pe atunci Ungurii începură să-l învinuțască pe Români cu „panvalahism“, adică finta spre unitatea tuturor Românilor. Barițiu, deși avea credința și dorința aceasta în inimă — că odată tot aici trebuie să se ajungă, — în gazetele sale nu scria pe față despre asta, fiindcă nu putea de cenzură și se temea că-l închid foile. Totuși, iată ce scria el la această acuză de „panvalahism“, sau „dacoromânism“: „Dacă prin panvalahism vorești dumneata a înțelege o deșteptare a nației românești peste tot către cunoașterea drepturilor sale omenești, patriotice și naționale, atunci Românilor nu le poate fi rușine de panvalahism“ (la Iorga).

El scria că „nația românească se simte, față de Unguri a face parte din marea fa-

mille europeană și în curând Europa se va îndrepta către ei spre a le studia viața actuală ca și trecutul. Nici o urmă de decădere nu se simte în acest neam care pretutindeni pleacă să și câștige drepturile sale netăgăduite. Dreptul istoric e pentru Români, pe cari Ungurii i-au aflat stăpânitori la sosirea lor în ținuturile de dincoace de Tisa și cu cari au stat la tocmală" (la N. Iorga).

În foile lui Barițiu se interesează mereu de viața națională din cele două Principate românești. Laudă pe boterii cari sprijinesc limba, școala și cartea românească, domnia națională și înfruntă pe acela cari după ce au părăsit grecismul, învățau acum pe capete franțuzește și nu citeau cărți românești.

Oricine poate înțelege din cele de mai sus de ce mare însemnătate au fost gazetele lui Barițiu și munca lui de bun și mare gazetar, la deșteptarea Românilor și pregătirea lor pentru marile schimbări ce aveau să vină în acel veac: revoluția din 1848, unirea Principatelor, războiul independenței și celelalte întâmplări mari din ultimul veac. Foile lui Gh. Barițiu se pot asemăna cu câteva sute de vestitori cari au plecat în toate țir-

nuturile locuite de Români și le-au propovăduit zi de zi, ani în șir, Evanghelia românilor.

Nu-i mirare că pentru a putea trimite gazetele lui și în Bucovina, Bariștu trebuie să alerge până la curtea împăratului din Viena, iar în 1840 consulul rus, de pe lângă Domnul Bibescu din Muntenia, a cerut oprirea intrării lor pe mai departe în Muntenia. Rusul era furios pe gazetele lui Bariștu fiindcă Moldovenii și Muntenii în aceste gazete scriau împotriva intențiilor Rusiei de a ocupa Principatele române și a se așeza aici la ea acasă.

La 1848 Gh. Bariștu a luat parte activă la adunarea națională dela 3/15 Mai pe Câmpia Libertății, în calitate de vicepreședinte. El iscălește în această calitate hotărârile marelui adunări și memoriile înaintate împăratului.

În vremea revoluției Gh. Bariștu din Sibiu a căzut în mâinile honvezilor lui Bem, Bariștu trece în România, la Câmpina. El venise din Brașov la Sibiu ca membru ales în așa-numitul „comitet pentru apărarea Țării“, contra revoluționarilor Unguri.

Dar acolo Rușii, cari erau cu armatele în Principatele române, pun mâna pe el și-l arestează. Il duc până în Bucovina și aici scapă numai cu ajutorul marelui familii boierești române Hurmuzachi.

La moșta acestei familii a rămas Barițiu până la înfrângerea revoluției ungurești și restabilirea păcii în Ardeal.

Întorcându-se la Brașov cere și capătă din nou îngăduința de a scoate cele două tipărituri ale sale. Dar la 1850 sunt sistate amândouă din ordinul guvernului. Motivul era că Barițiu a publicat raportul lui *Avram Iancu*, așa cum apăruse în limba germană către curtea împărătească. Guvernul îl ceruse lui Barițiu să înceteze publicarea lui, însă el nu se supuse.

După 6 luni „Gazeta“ a căpătat îngăduință să apară iar, dar nu sub conducerea lui Barițiu ci a lui Iacob Mureșanu.

La 1860, la cererea mitropolitului Șaguna, Gh. Barițiu pregătește statutele unei societăți culturale pentru Românii din Ardeal, Banat și părțile ungurene. Aceasta avea să fie „Asociațiunea transilvană pentru litera-

tura și cultura poporului român“. În aceste statute Gh. Barițiu cuprinde un larg și amănunțit program de muncă culturală pentru poporul român dela Apusul Carpaților. De 75 de ani „Astra“ lucrează după acest program bogat. În el se arată că Asociațiunea se va îngriji de școala și biserica românească, de învățarea celor ce nu știu scrie și citi, că va lumina poporul cum să-și păstreze sănătatea, cum să lucreze mai bine și mai cu folos pământul, cum să-și păstreze portul național și toate obiceiurile. Asociațiunea va înființa la sate bibliotecile populare, va face teatru, va sprijini înființarea de coruri. Și multe alte lucruri bune și folositoare.

Barițiu a fost mulți ani și redactorul revistei „Transilvania“, tipărită de Asociațiune și secretarul ei. Adeseori mergea cu alți intelectuali români la sate și ținea vorbiri pline de învățătură pentru popor.

A fost deputat în dieta dela Sibiu, ținută în 1863/4, iar de două ori în senatul imperial din Viena. Gh. Barițiu era cinstit și de către Sași, ba chiar și de Unguri, pentru știința și caracterul lui cinstit.

Organizându-se la 1881 partidul național român, Barițiu a fost ales în Comitetul central și a ajuns și președintele acestuia până la 1887, când s'a retras din viața politică. El a luat parte la toate conferințele naționale ale Românilor ardeleni și era ascultat și venerat de toți.

Era membru al Academiei române, care la 1892 l-a ales președinte. În acelaș an, împlinind 80 de ani de viață, a fost sărbătorit de întreg neamul românesc.

Afară de nenumăratele articole de gazetă publicate în „Foaia pentru minte, inimă și literatură“, în „Gazeta Transilvaniei“, în „Observatorul“, în „Transilvania“, el scrie și lucrarea de căpetenie a vieții sale „Părți alese din istoria Transilvaniei“, în 3 volume mari.

Barițiu a fost cel mai mare gazetar din Ardeal în veacul trecut. Seria cuminte, cum-pănit, dând directive culturale, sociale și politice mai ales, pentru tot poporul românesc.

Lucrarea sa istorică e scrisă cu mare grije, căutând documentele vremilor trecute. Dela 1840 încoace el o scrie ca un martor

în viață și ca unul care a fost un factor însemnat al ei, în desfășurarea vieții și a luptelor românești din Ardeal.

Amintirea lui trăiește încă vie în sufletele multor Români.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

IBL. UNIV. CLUJ

5969 20. XI. 1937

EXEMPLAR LEZ

Datorințele bunului român.

I. Ce este Asociațiunea „Astra” ?

È cea mai mare și cea mai veche societate românească din Ardeal, pentru răspândirea culturii în sânul poporului român.

II. Ce a făcut și va face Asociațiunea ?

1. A ajutat în timpuri grele, cu *burse*, tinerii români la învățătură de carte și de meserii. — 2. A înființat o *biblioteca centrală* în Sibiu. — 3. A înființat un *Muzeu* minunat, cuprinzând mai ales lucruri făcute de harnicele țărânce române, dar și alte celea. — 4. A ținut zeci de mii de *conferențe* populare la sate și la orașe. — 5. A înființat *cursuri pentru analfabeți* (neștiutori de carte). — 6. A înființat *bănci populare și cooperative*. — 7. A tipărit, în zeci și zeci de mii de exemplare, *cărți de învățătură și petrecere pentru popor*. — 8. Tipărește revista „*Transilvania*”. — 9. A înființat *despărțăminte, cercuri culturale, biblioteci populare* la sate. — 10. A ajutat construirea de *Case naționale*. — 11. Ajută tipărirea unei biblioteci pentru cărturarilor cu școală mai mare (de către Secțiile „*Astrei*” din Cluj).

III. Ce trebuie să facă orice Român bun ?

1. Să se *înscrisă membru* la Asociațiune (membru fondator 1000 Lei, membru pe viață 500 Lei, membrii activi 50 Lei). — 2. Cărturarilor cu știință de carte mai multă să aboneze revista „*Transilvania*” și să cumpere cărțile tipărite de Secțiile „*Astrei*”. Aceștia, și apoi lumea dela sate să cumpere broșurile din Biblioteca populară a „*Asociațiunii*” (fiecare coală de tipar de 16 pag. 1 Leu, 50 coale cu 800 pag. 50 Lei)

**Să iubiți Asociațiunea „Astra“ — ceilalți
români ai acestei cărțului!**

**Dacă iubiți Asociațiunea aceasta, să știți
că lucrați pentru propășirea noastră, a tu-
turora!**

**„Astra“ vrea o țărănime sănătoasă, de-
șteaptă, vrednică, cu gospodării înfloritoare,
cu încrederea într'un viitor strălucit.**

Calea „Astrei“ duce spre mântuire!

Ultimele numere ale „Bibliotecii popo-
rale“ sunt următoarele:

Nr. 229—233. *Boli, Leacuri și Plantele
de leac*, de *Dr. George Bujorean*.

Nr. 234. *Răsărit de soare*, piesă în 3
acte, de *Nicolae Boeriu*.

Nr. 235—236. *De ce trebuie să muncim*,
învățătură economică națională, de *Gheorghe
Brânduș*.

Nr. 237. *Calendarul pentru popor al Aso-
ciațiunii*, pe a. 1937, întocmit de *Horia Petra-
Petrescu*.

Nr. 238. *Anecdote*, de *Gh. I. Chituc*.

Nr. 239. *Zile Mari*. Conferințe pentru
sărbătorile naționale: 24 Ianuarie, 10 Mai,
8 Iunie, Ziua Eroilor și 1 Decembrie de *Horia
Teculescu*.

Nr. 240—241. *Zile Mari*. Conferințe pentru
sărbătorile naționale: 24 Ianuarie, 10 Mai,
8 Iunie, Ziua Eroilor și 1 Decembrie de *Gh.
Beniog și Aurel Radu*.